

FUTBOL HAKEMLERİNİN MÜSABAKA ÖNCESİ SÜREKLİ KAYGI DÜZEYLERİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE İNCELENMESİ (EGE BÖLGESİ ÖRNEĞİ)

Ercan ZORBA¹, Ali Gürel GÖKSEL¹, Adem PALA¹, Nur ZORBA²

¹Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, Muğla,

²Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Ula Ali Koçman Meslek Yüksekokulu, Muğla

Geliş Tarihi:18.03.2016

Kabul Tarihi:29.07.2016

Öz: Bu araştırmada, futbol hakemlerinin müsabaka öncesindeki sürekli kaygı düzeylerinin farklı değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın evrenini 2014-2015 sezonunda Ege Bölgesindeki illerde faal hakemlik yapan 639 futbol hakemi, örneklemini ise araştırmaya gönüllü olarak katılan 106 hakem oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak, araştırmacılar tarafından hazırlanan demografik sorulardan oluşan sosyo-demografik bilgi formu ile kaygı düzeyini ölçmek için Öner ve Le Compte tarafından Türkçeye uyarlanmış ve güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yine aynı kişiler tarafından yapılmış olan Speilberger'in sürekli kaygı envanteri kullanılmış, elde edilen bulgular SPSS 20.0 paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Verilerin analizinde, verilerin normal dağılıma uygunluğu tek örneklem kolmogorov-smirnov testi ile belirlenmiştir. Tüm gruplar için %5 anlamlılık düzeyinde verilerin dağılımın normal dağılıma uygunluk göstermediği belirlenmiştir. Bu yüzden parametrik olmayan analiz yöntemlerinden olan Wilcoxon İşaretli Sıra Sayıları Testi ile Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; müsabaka öncesi sürekli kaygı düzeyi bakımından cinsiyet değişkenine, hakemlik kategorilerine ve hakemlik yapma sürelerine göre katılımcılarda anlamlı bir fark tespit edilememiştir.

Anahtar kelimeler: Futbol, hakem, sürekli kaygı.

EVALUATION OF TRAIT ANXIETY LEVELS OF FOOTBALL REFEREES ACCORDING TO CERTAIN VARIABLES (SAMPLE OF THE AEGEAN REGION)

Abstract: The aim of this study was to evaluate the trait anxiety levels of football referees according to some variables. The sample of the study consisted of 106 football referees in total who served in the province of Aegean region. In this research, "State and Trait Anxiety Inventory" which was developed by C. Spielberger (1970) and adapted by Öner and Le Compte (1985) were used to collect data. The data was analyzed using SPSS 20.0 (Statistical package for social sciences) package program. Normal distribution conformity of data has been determined by using Kolmogorov-Smirnov test. For all the groups, it has been found that data did not display normal distribution. Correspondingly, nonparametric tests, Kruska-Wallis and Mann Whitney-U, have been used to analyze data. As a result of this research; there was not a significant difference in terms of trait anxiety levels before the competitions according to gender, referee categories and referee times.

Key words: Football, referee, trait anxiety.

GİRİŞ

Günümüz sporunda, fiziksel kapasitedeki mükemmellik, sportif performansı üst seviyelere çıkarmada tek başına yeterli görülmemektedir (Nacar, 2011). Müsabaka hakeminin de sporcularda olduğu gibi psikolojik kapasitesi vardır ve en az fiziksel yönü kadar önemsenmelidir. Duygusal yönden değişimler yaşayan hakemler, fiziksel olarak hazır olmalarına rağmen beklenen başarıyı yakalayamamaları bu sebeple açıklanmaktadır. Birçok üst düzeydeki hakemin fiziksel ve fizyolojik kapasitelerinin yanında; motive olma, kaygılarını yönetme, konsantre olma ve amaçlar belirleme gibi psikolojik kapasiteler konusunda da mükemmel yeteneklere sahip oldukları düşünüldüğünde, sportif performansı arttırmada psikolojik boyutun ihmal edilmemesi gerektiği gerçeği ortaya çıkmaktadır (Arslanoğlu, 2010).

Sporda performansı etkileyen pek çok psikolojik olgu vardır. Bunların en önemlilerinden biri de kaygıdır. Kaygı, “gelecekle ilgili insanı üzen ve sıkı bir bekleme hali, güvensizlik duygusu ile karışık bir heyecan durumu” (Coşkun ve Günbey, 2009) olarak tanımlandığı gibi, “dış dünyadan kaynaklanan bir tehlike ihtimali ya da kişi tarafından tehlikeli olarak algılanıp yorumlanan herhangi bir durum karşısında yaşanan bir duygu” (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000) olarak da tanımlanır. Birçok üst düzeydeki sporcu becerilerini sadece fiziksel ve fizyolojik kapasitelerine değil, psikolojik özelliklerine de borçludur. Bu sporcunun kendini karşılamaya psikolojik olarak hazırlamada, motive olmada, kaygılarını yönetmede, konsantre olmada, amaçlar belirlemede mükemmel yeteneklere sahiptirler (Bingöl, 2012).

Kaygı, durumluk kaygı ve sürekli kaygı olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. Durumluk kaygı, “çevre şartlarına bağlı bir stresten dolayı ortaya çıkan, çoğunlukla mantıki sebeplere bağlı, başkalarının da nedeni anlaşılabilen ve genellikle her bireyin yaşadığı geçici duruma bağlı bir kaygı biçimi” olarak tanımlanır (Öner ve Le Compte, 1998). Durumluk kaygı, sporcuyu anlamaya çalışmada önemli bir kriter olarak düşünülebilmektedir. Devam eden yarışmalarda, yarışmalar sonrasında ve öncesinde sporcu açısından önemli bir kaygı türüdür. Sporcunun kişiliğiyle ilgilidir (İkizler, 1994). Sürekli kaygı ise; “stres yaratan durumun tehlikeli ya da tehdit edici olarak algılanması ve bu tehditlere karşı, durumluk duygusal reaksiyonların frekansının ve yoğunluğunun artması ve süreklilik kazanması”

olarak tanımlanır (Özgüven, 2000). Bu tip kaygının şiddeti ve süresi kişilik yapısına göre değişir. Kişilik yapısının kaygıya yatkın olması, sürekli kaygı düzeyini etkiler (İkizler, 1994). Sürekli kaygı bireyin davranışlarında doğrudan doğruya gözlenemez. Ancak değişik zaman ve şartlarda tespit edilen durumluk kaygı reaksiyonlarının şiddetinden ve sıklığından yararlanılabilir (Öner ve Le Compte, 1998).

Kaygının tek bir nedeni yoktur, kişiden kişiye değişir. Kaygıya neden olan en güçlü sebeplerden bazıları; başarısızlık korkusu, prestij kaybı ve kibirle ilgilidir (Akarçesme 2004). Sonucunu kestiremediğimiz durumlarda kaygılı olmak normaldir. Beynimize "Tehlike için hazır ol" mesajı veren kaygıdır. Farklı insanlar aynı duruma farklı yoğunlukta tepki verebilir (Terzioğlu, Koç ve Yazıcı, 2013). Genel anlamda kaygı; insan yapısında mevcut, çevresel ve psikolojik olaylara gösterilen duygusal tepki; dar anlamda ise kaynağı ve başlangıcı bilinçli olmamasına rağmen bilinçli bir şekilde hissedilen, beraberinde terleme, sararma gibi fizyolojik değişimlerin de görüldüğü bir yaşantı şekli olarak tanımlanabilir (Hacıcaferoğlu, 2015).

Müsabaka hakemi istenen ya da beklenen performansı sağlamasında kaygı düzeyinin önemi büyüktür. Kaygı düzeyi müsabaka sonucunu ve performansı olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kaygı düzeyi yükseldikçe hakem doğru karar almadan ve yeteneklerini sergileyebilmekten uzaklaşır. Aşırı baskı altında bulunan hakem bazı yanlış hareketler yapabilmektedir (Arslanoğlu, 2010). Aşırı kaygı, hakemlerin çok iyi bildikleri ve antrenmanlarda defalarca gerçekleştirdikleri bazı hareketleri unutturabildiği gibi, duygularında karışıklığa yol açıp olumsuz bazı hareketler yapmasına da yol açabilir (Gümüş, 2002).

Futbol oyunun en önemli aktörlerinden biri de hakemlerdir. Hakemler verdikleri ya da vermedikleri kararlar ile futbol oyunu ve takipçilerini doğrudan ya da dolaylı olarak olumlu/olumsuz olarak etkileyebilmektedir (Göksel, Pala ve Caz, 2016). Bu yüzden hakemler saha içinde ve saha dışında pek çok baskıya maruz kalmaktadır. Her müsabaka sonrasında günah keçisi ilan edilir, olumlu veya olumsuz her türlü sonuçtan onlar sorumlu tutulur ve en önemlisi kişilikleri hakkında çeşitli yorumlar yapılır. Tüm bu gelişmeler, hakemler üzerinde gerek psikolojik gerekse zihinsel olarak olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Kaygının kontrolü bir hakemin yapması gereken en önemli görevlerden birisidir. Yüksek

kaygı seviyesi hem sınırlılığın hem de hatalı kararların artmasına sebebiyet vereceğinden kaygı kontrolü çok önemli bir etmendir. Futbol hakemliği oyunun akışına göre sürekli değişken uyarılarla doludur. Bu nedenle doğru karar vermek için hakemin dikkatinin toplayabileceği kadar, veriye yönelmiş olması da gereklidir (Cel, 1994).

Sürekli Kaygı, spor psikolojisinde çok yaygın olarak kullanılan araştırma konularından biridir. Kaygının genç ya da yetişkin sporcular ve hakemler üzerindeki etkisini inceleyen birçok çalışma yapılmıştır (Cox ve ark., 2003; Polman ve ark. 2007; Zeng ve ark., 2008; Filaire ve ark., 2009; Başaran ve ark., 2009; Baştuğ, 2009; Hoseini ve ark., 2011; Johansen ve Haugen, 2013).

Araştırmanın hipotezi; futbol hakemlerinin müsabaka öncesinde sürekli kaygı düzeylerinde farklılık vardır.

Alt Hipotez-1 : Futbol hakemlerinin müsabaka öncesi sürekli kaygı düzeyleri buldukları klasmana göre farklılık gösterir.

Alt Hipotez-2 : Futbol hakemlerinin müsabaka öncesi sürekli kaygı düzeyleri hakemlik yapma sürelerine göre farklılık gösterir.

Bu çalışma Ege Bölgesi sınırları içerisindeki illerde (Muğla, Aydın, Denizli, İzmir) 2014-2015 sezonunda görev yapan futbol hakemlerinin maçtan önceki sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre karşılaştırılması için yapılmıştır. Müsabakaları yöneten hakemlerin yönettikleri maçlardan önce kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre farklılık olup olmadığını saptanması amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Modeli

Araştırmanın yöntemi olarak nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nicel araştırma desenlerinden tanımlayıcı araştırma modeli çalışmanın modelini oluşturmaktır. Tanımlayıcı araştırma modelinin en temel özelliği iki veya daha fazla sayıdaki değişken arasındaki ilginin derinlemesine araştırılmasıdır (Karasar, 2002).

Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini Ege Bölgesi sınırları içerisinde bulunan illerde 2014-2015 sezonunda

görev yapan toplam 639 hakem (üst klasman hakemleri, ulusal hakemler, bölgesel hakemler, il ve herkes için futbol hakemleri) oluşturmaktadır. Yapılan hesaplamalar neticesinde, % 95 güvenilirlik aralığında, % 10 hata payı ile bu araştırma nüfusunu temsil etmek için en az 84 futbol hakeminin örnekleme alınması gerektiği bulunmuştur. Geri dönüş oranlarında sorun yaşanabileceği göz önünde bulundurularak toplam 200 hakemin örnekleme dâhil edilmesi hedeflenmiştir. Ege bölgesi sınırları içerisinde yer alan illerdeki futbol hakemlerinin sayısındaki dengesiz dağılım yüzünden basit tesadüfi (rastlantılı) örneklem tekniği kullanılmamıştır. Araştırmanın örneklem grubunu, söz konusu illerde görev yapan ve gönüllü olarak araştırmaya destek olan 106 futbol hakemi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Sürekli Kaygı Ölçeği (STAI-II), Spielberger ve arkadaşları tarafından 1970 yılında geliştirilmiş olup 14 yaş üzerindekiilere uygulanabilen bir testtir. Ölçeğin Türkçeye adaptasyonu, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Öner ve Le Compte (1983) tarafından yapılmıştır. Sürekli kaygı ölçeği araştırmaya dâhil olan hakemlere müsabakadan önce demografik bilgi formu ve ayrıca toplam 20 sorudan oluşan ve 5'li likert ölçeği şeklinde hazırlanmış anket soruları aracılığıyla araştırmacılar tarafından uygulatarak toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olan ankete, araştırmaya katılan deneklerin verdikleri cevaplardan elde edilen veriler, dereceli ölçek kullanılarak sayısallaştırılmış, toplanan verilerin çözümlenmesinde sosyal bilimler alanında genel kabul görmüş istatistik programından yararlanılarak verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde, Ortalama, Standart sapma), Verilerin normal dağılıma uygunluğu tek örneklem kolmogorov-smirnov testi ile belirlenmiştir. Tüm gruplar için %5 anlamlılık düzeyinde verilerin dağılımın normal dağılıma uygunluk göstermediği belirlenmiştir. Bu yüzden parametrik olmayan analiz yöntemlerinden olan Kruska-Wallis ile Mann Whitney-U Testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik özellikler.

	N	%
Klasmanlara göre dağılım		
Üst klasman	6	5,7
Ulusal	21	19,8
Bölgesel	23	21,7
İl	27	25,5
Hif	29	27,4
Hakemlik süresi		
1 yıldan az	28	26,4
2-4 yıl	27	25,5
5-7 yıl	21	19,8
8-10 yıl ve üstü	20	18,9
11 yıldan fazla	10	9,4
Toplam	106	100,0

Tablo 1'e bakıldığında araştırmaya katılan hakemlerin 92'sinin (% 86,8) erkek, 14'ünün (% 13,2) kadın oldukları görülmektedir. Klasmanlara göre dağılıma bakıldığında ise, 6'sı (% 5,7) Üst klasman, 21'i (% 19,8) Ulusal, 23'ü (% 21,7) Bölgesel, 27'si (% 25,5) İl ve 29'u (% 27,4) Herkes için futbol hakemlerinden oluştuğu görülmektedir. Hakemlik yapma yıllarına bakıldığında da, 28'inin (% 26,4) 1 yıldan az, 27'sinin (% 25,5) 2-4 yıl arasında, 21'inin (% 19,8) 5-7 yıl arasında, 20'sinin (% 18,9) 8-10 yıl arasında ve 10'unun (% 9,4) 11 yıldan daha fazla süredir hakemlik yaptığı belirlenmiştir.

Tablo 2. Hakemlik kategorisi değişkenine göre sürekli kaygı puanlarının karşılaştırılması.

Değişken	Hakemlik Kategorisi	N	$\bar{X}$	σ	Chi-Square	p
Sürekli Kaygı Puanı	Üst klasman	6	2,4833	,26394	4,750	,314
	Ulusal	21	2,5667	,30917		
	Bölgesel	23	2,3761	,30184		
	İl	27	2,5241	,24154		
	Hif	29	2,5845	,34618		

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin hakemlik kategorisine göre sürekli kaygı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$).

Tablo 3. Hakemlik süresi değişkenine göre sürekli kaygı puanlarının karşılaştırılması.

Değişken	Hakemlik Süresi	N	$\bar{X}$	σ	Chi-Square	p
Sürekli Kaygı Puanı	1 yıldan az	28	2,5911	,35067	5,483	,241
	2-4 yıl	27	2,5204	,24269		
	5-7 yıl	21	2,4048	,25734		
	8-10 yıl	20	2,5525	,34621		
	11 yıldan fazla	10	2,4400	,30350		

Tablo 3'e bakıldığında araştırmaya katılan kişilerin hakemlik süresine göre sürekli kaygı

puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir ($P>0,05$).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmaya dâhil olan hakemlerin sürekli kaygı puanları bakımından, cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde bir fark bulunmamıştır ($P>0,05$). Literatür taramasında da araştırma bulgularını destekleyen çalışmalara rastlanmıştır. Bingöl ve ark.(2012) farklı branştaki sporcularda müsabaka öncesi sürekli kaygı düzeylerini incelediği araştırmasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı fark bulamamıştır. Can ve arkadaşlarının (2011) futbol hakemlerinin cinsiyet değişkenine göre yaşadıkları stres düzeylerini araştırdıkları çalışmada istatistiksel olarak anlamlı bir farka ulaşmışlardır. Engür (2002), elit sporcular üzerine yapmış olduğu çalışmada cinsiyetlerine göre durumluk kaygı düzeyleri karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulamamıştır. Bu veriler araştırma bulgularımızı desteklemektedir. Bu sonuçlar çalışmamızı destekler nitelikte olmasına rağmen, bazı karşı yönde bulguların da bulunduğu tespit edilmiştir. Arslanoğlu ve ark. (2010) voleybol hakemlerinin cinsiyet değişkenine göre kaygı düzeyleri arasında erkek hakemler lehine anlamlı bir farklılık bulmuştur. Bu bulgu Zekioğlu ve arkadaşları (2002) Bozkurt, (2004); Erözkan (2003); Alisinaoğlu ve Ulutaş; (2003); Rosenthal ve Schreiner (2000); Surtees ve arkadaşları, (2002); Tekin ve arkadaşları (2007)'nin yaptıkları çalışmalarla paralellik göstermektedir.

Hakemlik kategorisi değişkenine göre sürekli kaygı düzeyleri karşılaştırıldığında da araştırmaya katılan bireylerin buldukları hakemlik kategorilerine göre sürekli kaygı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($P>0,05$). Arslanoğlu ve arkadaşlarının (2010) voleybol hakemleri üzerinde yaptığı çalışmadaki kategori değişkenine göre kaygı düzeyleri arasında fark bulunmamasıyla paralellik göstermektedir. Ancak yine literatüre bakıldığında bu bulgulara karşı sonuçların olduğu tespit edilmiştir. Baldwin (2013) yaptığı bir araştırmada futbol hakemlerinin tecrübe kazandıkça yaşadıkları kaygının ve stresin azaldığı sonucuna ulaşmıştır. Satman ve arkadaşları (2001) ise yaptıkları çalışmada C klasmanı olarak adlandırılan ve günümüzdeki adı bölgesel hakem statüsüne denk gelen futbol hakemleri ile aday ve il hakemleri arasında sürekli kaygı puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı fark tespit etmişlerdir.

Rainey ve Hardy (1999) ise genç ve tecrübesiz olan hakemlerin müsabaka öncesinde çok daha fazla kaygı ve stres seviyesine ulaştıklarını belirlemiştir.

Tablo 3 incelendiğinde araştırmaya katılan kişilerin hakemlik süresine göre sürekli kaygı puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmediği görülmektedir ($P>0,05$). Alan yazını incelendiğinde Can ve arkadaşlarının (2011) gerçekleştirmiş oldukları çalışmada futbol hakemlerinin çalışma sürelerinin arttıkça yaşadıkları stres düzeyinin düştüğü sonucuna ulaşmışlardır. Aynı şekilde Alıncaka ve ark. (2011) iki farklı ilde görev yapan futbol hakemlerini örneklem olarak aldıkları çalışmada hakemlerin kaygı düzeylerinin hakemlik yapma yıllarının artmasıyla yaşadıkları kaygı düzeyinin azaldığını tespit etmişlerdir ancak bu sonuç istatistiksel olarak anlamlı farklılık düzeyinde bulunmamıştır. Kolayış ve ark. (2002) Marmara Bölgesi futbol hakemlerini örneklem olarak aldıkları çalışmada hakemlik yaşı ile kaygı arasında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir fark olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Literatürdeki mevcut bu araştırmalarda elde edilen sonuçlar çalışmamıza katılan futbol hakemlerinin hakemlik yapma süresi değişkenine göre kaygı durumlarındaki azalma tespit edilme sonucuyla paralellik göstermektedir.

Öneriler

Çalışmamızın sonucunda elde edilen bu bilgiler doğrultusunda bu alanda araştırma yapacak kişilere, futbol hakemlerine ve onların sorumluları olan yöneticilere şu öneriler verilebilir;

- Çalışmanın örneklem grubu daha da genişletilerek, ülke içindeki tüm futbol hakemlerinin dâhil edileceği bir çalışma ile elde edilecek sonuçlar çok daha güvenilir sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

- Farklı takım sporları branşlarında görev yapan hakemlerinde dahil edileceği bir çalışma ile bu hakemlerin müsabakalar öncesindeki kaygı düzeylerinin karşılaştırılması literatüre önemli katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

- Futbol hakemlerinin kaygı düzeylerinin yüksek olmasını engellemek ve onları müsabaka öncesi yaşadıkları stres ve baskıdan kurtarmak amacıyla, her ilde futbol hakemlerine yardımcı olacak spor mentörlerinin TFF bünyesinde görev

yaptırılmasının önemli bir kazanım sağlayabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akarçeşme C (2004): Voleybolda müsabaka öncesi durumluk kaygı ile performans ölçütleri arasındaki ilişki, Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
2. Alıncaka F, Afyon YA, Özdayı N (2011): İki farklı ildeki futbol hakemlerinin müsabaka öncesi kaygı düzeylerinin karşılaştırılması. 4. Uluslararası Spor Bilimleri Öğrenci Kongresi, 19-21 Mayıs 2011, İstanbul.
3. Alisinanoğlu F, Ulutaş İ (2003): Çocukların kaygı düzeyleri ile annelerinin kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 28 (128), 65-71.
4. Arslanoğlu E, Tekin M, Arslanoğlu C, Özmutlu İ (2010): Voleybol hakemlerinin çeşitli değişkenlere göre kaygı ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin incelenmesi. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7(2), 985-995.
5. Baldwin CF (2013): The ref must be blind! Identifying preand postgame stresses of Australian sports referees and match officials. Sociology Study, 3(1), 13-22.
6. Başaran MH, Taşgım Ö, Sanioğlu A, Taşkın AK (2009): Sporcularda durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21, 533-542.
7. Baştuğ G (2009): Bayan voleybolcuların müsabaka dönemi kaygı ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 11(3), 15-20.
8. Bingöl H., Çoban B, Bingöl Ş, Gündoğdu C (2012): Üniversitelerde öğrenim gören taekwondo milli takım sporcularının maç öncesi kaygı düzeylerinin belirlenmesi. Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 14(1), 121-125.
9. Bozkurt N (2004): Bir grup üniversite öğrencisinin depresyon ve kaygı düzeyleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler, Eğitim ve Bilim, 29(133), 52-59.
10. Can Y, Soyer F, Çoban Ü (2011): Negatif duygusallığın stres üzerindeki etkisi: Faal futbol hakemleri üzerinde bir araştırma. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 5(2), 165-174.
11. Cel A (1994): Hakemlik psikolojisi, Çeviren: Kin A. Futbol Bilim ve Teknoloji Dergisi. Sayı:1.
12. Coşkun Y, Günbey A (2009): Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 10(1), 23-32.
13. Cox RH, Martens MP, Russell WD (2003): Measuring anxiety in athletics: The revised competitive state anxiety inventory-2. Journal of Sport & Exercise Psychology, 25, 519-533.
14. Engür M (2002). Elit sporcularda başarı motivasyonunun, durumluk kaygı düzeyleri üzerine etkisi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sporda Psiko-Sosyal Alanlar Yüksek lisans tezi, İzmir.
15. Erözkan A (2003): Üniversite öğrencilerinin kaygı sınav kaygısı başa çıkma davranışları, VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri, İnönü Üniversitesi, Malatya.
16. Filaire E, Alix D, Ferrand C, Verger M (2009): Psychophysiological stress in tennis players during the first single match of a tournament. Psychoneuroendocrinology, 34, 153-154.
17. Göksel AG, Pala A, Caz, Ç (2016): Futbol hakemlerinin boş zamanlarını değerlendirme tercihleri ile iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi (UHİVE), 11, 15-28.
18. Gümüş M (2002): Profesyonel futbol takımlarında puan sıralamasına göre durumluk kaygı düzeylerinin incelenmesi,

- Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek lisans tezi, Sakarya.
19. Hacıcaferoğlu S, Hacıcaferoğlu B, Seçer M (2015): Halk oyunları branşına katılan sporcuların yarışma öncesi kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, 4, 288-297.
  20. Hoseini SH, Aslankhani MA, Abdoli B, Mohammadi F (2011): The relationship between number of crowds with anxiety and the function of the soccer premier league referees. *Procedia—Social and Behavioral Sciences*, 30, 2374–2378. doi: 10.1016/j.sbspro.2011.10.463
  21. İkizler C (1994): Sporda Başarının Psikolojisi. 91-102. Alfa Yayıncılık, Genişletilmiş 2.Baskı, İstanbul.
  22. Johansen BT, Haugen T (2013): Anxiety level and decision-making among Norwegian top-class soccer referees. *International Journal of Sport and Exercise Psychology*, 11(2), 215-226.
  23. Karasar N. (2002): Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara.
  24. Kolayış H, Taşkiran Y, Ulusoy Y, Sertbaş K, Gönener A (2002): Marmara bölgesi A, B ve C klasmanı futbol hakemlerinin kaygı seviyelerinin reaksiyon zamanı ile ilişkisi. 7. Uluslararası Spor Bilimleri Kongresi, 27-29 Ekim 2002, Antalya.
  25. Nacar E, İmamoğlu O, Karahüseyinoğlu MF, Açıkan M (2011): Hentbolcuların sürekli kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından araştırılması. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6(1), 1-12.
  26. Öner N, Le Compte A (1998): Süreksiz durumluk sürekli kaygı envanteri el kitabı. 59-71. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.
  27. Özgüven İE (2000): Psikolojik testler. 81-85. Pdrem Yayınları, Ankara.
  28. Polman R, Rowcliffe N, Borkoles E, Levy A (2007): Precompetitive state anxiety objective and subjective performance and causal attributions in competitive swimmers. *Pediatric Exercise Science* Feb, 19(1), 39-50.
  29. Rainey D, Hardy L (1999): Sources of stress, burnout and intention to terminate among rugby union referees. *Journal of Sports Sciences*, 17, 797-806.
  30. Rosenthal BS, Schreiner AC (2000): Prevalence of psychological symptoms among undergraduate students in an ethnically diverse urban public college. *Journal Of American College Health*. 49 (1), 12-18.
  31. Satman C, Öğülmüş S, Müniroğlu S (2001): Ankara ilindeki futbol hakemlerinin hakemlik seviyelerine göre sürekli kaygı durumlarının incelenmesi. II. Uluslararası Spor Psikolojisi Sempozyumu, 11-12 Ekim 2001, İzmir.
  32. Spielberger CD (1970): Anxiety as emototional state, anxiety currents trend in theory on research, 23-43. Academic Press New York.
  33. Surtees PG, Wainwright NWJ, Pharoah PDP (2002): Psychosocial factors and sex differences in high academic attainment at Cambridge University. *Oxford Review of Education*. 28(1), 21-38.
  34. Tekin M, Mutlu OT, Bayraktar G (2007): Tenis hakemlerinin çeşitli değişkenlere göre kaygı ve temel psikolojik ihtiyaç düzeylerinin incelenmesi, 3. Raket Sporları Sempozyumu 14-15 Aralık 2007, Kocaeli.
  35. Terzioğlu AE, Koç Y, Yazıcı M (2013): Halk oyunları oynayanların durumluk ve sürekli kaygı düzeyleri (Erzincan Yöresi Örneği). *EÜSBED*, 6(2), 361–370.
  36. Zekioğlu A, Er N, Çobanoğlu G, Er G, Yazıcılar İ (2002): Yelken hakemlerinin sürekli kaygı durumlarının incelenmesi, 7. Spor Bilimleri Kongresi, 27-29 Ekim 2002 Kemer/Antalya.
  37. Zeng HZ, Leung RW, Liu W (2008): An examination of competitive anxiety and self-confidence among college varsity athletes. *Journal of Physical Education & Recreation*, 14(2), 6-12.